

No caure en la temptació. Crisi sanitària i respecte als drets i llibertats

JOSEP M. VILAJOSANA¹

Departament de Dret de la Universitat Pompeu Fabra

Aquesta ponència s'emmarca dins el cicle sobre «Els efectes de la pandèmia. Perspectives multidisciplinàries» (28 d'octubre de 2020)

La pandèmia provocada per la COVID-19 ha originat una profunda crisi sanitària amb repercussions econòmiques, socials, polítiques i jurídiques, l'abast de les quals encara està per determinar. Sempre cal estar amatent a qualsevol vulneració dels drets i les llibertats de la ciutadania, però és en les situacions crítiques quan es posa a prova de forma especial la solidesa democràtica d'un país. A continuació esmentaré cinc temptacions que un Estat democràtic caldria que defugís a l'hora de gestionar-les.

1. LA TEMPTACIÓ DE LA GESTIÓ COMPETITIVA

La competició, sovint deslleial, entre els diferents estats per tal d'aconseguir subministrament de material mèdic o de vacunes no només és ineficient, sinó que origina desigualtats inadmissibles en assumptes que afecten drets tan bàsics com el dret a la vida i a la salut. Aquesta actitud caldria que fos substituïda per una altra que prioritzés la cooperació estatal.

2. LA TEMPTACIÓ DE LA GESTIÓ TECNOCRÀTICA

Davant la incertesa que provoca una crisi sanitària de grans dimensions, és comprensible que la primera determinació sigui que les decisions que cal prendre

1. A/e: josep.vilajosana@upf.edu.

estiguin en mans dels tècnics, siguin metges o científics. Ara bé, les propostes tècniques només estableixen els *mitjans* necessaris per tal d'obtenir una determinada finalitat o decidir quin, d'entre els diferents mitjans possibles, és el que permet assolir-la amb un cost menor. Però triar quina és la *finalitat* que cal perseguir o què compta com a *cost* no és mai una elecció tècnica o neutral. Decidir quin ha de ser l'objectiu que cal assolir és una qüestió política. Per aquesta raó, enfront de la temptació d'una gestió tecnocràtica, cal defensar que les aportacions tècniques, tot i la seva indubtable rellevància, quedin supeditades a les finalitats perseguides segons els costos assumibles, definits pels representants de la voluntat popular, sempre amb el límit del respecte als drets i les llibertats.

3. LA TEMPTACIÓ DE LA GESTIÓ CENTRALITZADA

L'Estat espanyol, si més no en la primera escomesa de la malaltia, va optar per aplicar l'estat d'alarma amb una determinada interpretació, refusant d'emprar altres instruments o el mateix amb una altra interpretació. La contemplació diària de militars oferint una escenografia més pròpia de «comunicats de guerra», en un país de llarga tradició d'intervencions militars en els afers públics, reforçava una imatge del poder concentrat i unitari. Per fortuna, després del desconfinament, hom va optar per un model més respectuós amb les competències autonòmiques, tot i l'amenaça latent de la centralització de poder. Davant la temptació de la gestió centralitzada, doncs, cal descentralització i coordinació.

4. LA TEMPTACIÓ DE LA GESTIÓ AUTORITÀRIA

Des d'un punt de vista psicològic, la por i la incertesa acostumen a originar tot un seguit d'actes reflexos fruit de l'instint de supervivència, com ara reclamar més seguretat, malgrat que això suposi la reducció o la limitació de llibertats. Però aquesta situació és el caldo de cultiu idoni perquè es puguin arribar a consolidar actituds autoritàries. En el cas d'estats amb poc o nul compromís amb els drets i les llibertats de la ciutadania, la defensa de la seguretat funciona com a coartada per tal de limitar-los. En canvi, en un Estat dotat d'una Constitució que en garanteixi de forma efectiva l'exercici, la seguretat no ha de ser menyspreada, però sí que cal canviar-ne la funció. La seguretat, aleshores, ha de ser tractada com un instrument destinat essencialment a preservar el gaudi pacífic de la llibertat. Per aquest motiu, cal insistir en la rellevància que suposa la garantia i el control de la proporcionalitat en la limitació dels drets.

5. LA TEMPTACIÓ DE LA GESTIÓ PATERNALISTA

Cal parar esment al fet que gaudir d'un entorn lliure de virus és un *bé públic*. Els béns públics tenen dos trets característics. Primer, només poden néixer si la major part de les persones afectades fa allò que li toca, com ara guardar distància, posar-se mascareta o vacunar-se. Segon, un cop generats, no se'n pot excloure ningú del gaudi. D'aquí que apareguin «aprofitats», els quals es beneficien de l'esforç que fan els altres per tal de generar el bé, però sense contribuir-hi. Però, ultrapassat un determinat nombre d'aprofitats, ja no es produeix el bé públic corresponent i tothom en surt perjudicat. El sorgiment, després del desconfinament, de molts rebrots del virus va posar sobre la taula amb cruessa aquest problema d'acció col·lectiva, tal com passaria també si hi hagués un alt percentatge de la població que decidís no vacunar-se. La manera tradicional de resoldre'l és obligar tothom, sota amenaça de sanció, a fer la seva part tot generant, així, el corresponent bé públic.

Ara, cal tenir present que el fet de viure en una societat en què els drets i les llibertats siguin efectius és també un bé públic. Per tant, la solució anirà lligada al grau d'afectació de cada bé que estiguem disposats a acceptar. Posats davant de diferents opcions en què s'assoleixi el bé públic de la reducció de la transmissió del virus, caldrà triar-ne aquella que ho aconsegueixi limitant *només* els drets i les llibertats que hi tinguin connexió i *només* en la mesura i el temps imprescindibles per tal de seguir gaudint-ne al màxim possible. En aquest sentit, cal deixar un ampli espai a les recomanacions acompanyades de transmissió d'informació de qualitat, tot complint amb el deure de transparència de l'Administració pública, i rebutjar-ne la gestió paternalista. Un cop es genera confiança en la ciutadania, és més probable que aquesta s'impliqui en els afers públics i sigui conscient del paper actiu que se n'espera per tal de contribuir al bé comú i esdevingui, així, una ciutadania responsable.

Podem concloure, doncs, que davant la temptació d'una gestió de la crisi sanitària competitiva, tecnocràtica, centralitzada, autoritària i paternalista, la democràcia demana dels poders públics que duguin a terme una gestió cooperativa, política, descentralitzada, només amb proporcionades limitacions dels drets i que fomenti la consolidació d'una ciutadania responsable.